

VZNIK, ORGANIZÁCIA A ČINNOSŤ HLINKOVEJ MLÁDEŽE V ROKOCH 1938 – 1940

IGOR B A K A

BAKA, I.: The Establishment, Organisation and Activity of the Hlinka's Youth during 1938 – 1940. *Vojenská história*, 8, 3, 2004, pp 21 – 40, Bratislava.

Based on so far unused archive materials or contemporary press the author reconstructs the activity of the Hlinka's Youth the establishment of which in 1938 was connected with the separatist policy of the Hlinka's Slovak People's Party up to 1940. He pays attention also to the ideological background of its establishment in the existing Slovak society, its place in the authoritative or totalitarian system of the Slovak State as well as its role in the power struggle inside the regime. The study is completed with the Annex consisting of two contemporary documents that help readers look into the mechanism of community, enlightenment or physical education activity in first two years of its existence. *Military History. Slovakia. The Hlinka's Youth. 1938 – 1940.*

Po vyhlásení autonómie 6. októbra 1938 na Slovensku veľmi rýchlo nastal rozklad parlamentnej demokracie. K moci sa dostala Hlinkova slovenská ľudová strana (HSLS), ktorá využila oslabenie republiky po Mníchove a na Slovensku začala budovať režim jednej politickej strany. Jedným z najdôležitejších mocenských nástrojov nového režimu sa od začiatku stala fašizoidná branná organizácia Hlinkova garda (HG). Tá vznikla ešte v lete 1938 ako výsledok vystupňovanej verejnej agitácie HSLS za autonómiu Slovenska. Postupne sa sformovala na agresívne a netolerantné hnutie, ktorého charakteristickým rysom bol vypätý nacionalizmus, antisemitizmus a čechofóbia. Okolo HG sa zhromažďovali najradikálnejší predstavitelia HSLS, ktorých cieľom bol dôsledný politický prevrat a prevzatie absolútnej moci, vysporiadanie sa so všetkými svojimi odporcami, ako aj exponentmi bývalého režimu. Postavenie HG, ktorej najvyšším veliteľom sa stal Karol Sidor¹, sa zvýraznilo vďaka skutočnosti, že HSLS sa pri budovaní nového režimu nemohla spoľahnúť len na správne a samosprávne orgány. Prostredníctvom HG mohla ovládnuť politický priestor, militarizovať spoločnosť, zároveň z nej chcela vytvoriť protiváhu čs. brannej moci, čo sa stalo aktuálnym najmä po prvej Viedenskej arbitráži, keď stúpol aj jej význam. Z hľadiska pôsobnosti sa HG vymedzila ako organizácia, „ktorá sa stará o nábožensko-mravnú a vlasteneckú výchovu mužskej mládeže od 18 rokov“.² Postavenie HG sa posilnilo v decembri 1938, keď prevzala majetok rozpustených konkurenčných branných organizácií.³

¹Za jeho bezprostredných podriadených v prvom hlavnom veliteľstve boli menovaní Ján Dafčík ako výkonný veliteľ, Karol Murgaš ako náčelník organizačného oddelenia, a Alexander Mach ako náčelník politickej sekcie. Slovenský národný archív Bratislava (ďalej SNA), f. 604 (Hlinkova garda), 604-66-2.

²Tamže.

³K postaveniu HG v období autonómie bližšie pozri: SUŠKO, L.: Hlinkova garda od svojho vzniku až po salzburské rokovanie (1938 – 40). In: Zborník Múzea SNP, II. Banská Bystrica, 1969, s. 166-259; ČAPLOVIČ, M.: Čs. dôstojníci – Slováci v službách Hlinkovej gardy (november 1938 – marec 1939). In: Slovensko a druhá svetová vojna. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 29. – 31. mája 2000. Bratislava 2000, s. 105-116; KORČEK, J.: S menom vodcu na štíte. Vznik, pôsobenie a zámery Hlinkovej gardy. In: Historická revue, roč. 4, 1993, č. 6, s. 17-18;

Podľa organizačného rozkazu č. 5 z 15. decembra 1938 sa súčasťou HG stala tiež Hlinkova mládež (HM), v ktorej sa mala organizovať mládež vo veku 6 – 18 rokov. V tomto období sa však v nej mali sústrediť len chlapci. S podobným organizovaním dievčat sa začalo až neskôr. Za veliteľa HM bol menovaný vtedajší minister školstva autonómnej vlády Matúš Černák. Okrem praktickej stránky, zameranej na prípravu budúceho spoločenského občianskeho, ale aj vojenského života, mala byť predmetom výchovy v HM aj indoktrinácia mládeže v duchu štátnej a straníckej ideológie HSLS.

Dokazujú to aj vyhlásenia vedúcich predstaviteľov režimu. Podľa nich výchova mládeže mala byť postavená na úplne iných hodnotách, ako to bolo za 1. ČSR. Branné mládežnícke organizácie za 1. ČSR boli v tejto súvislosti vykresľované ako prostriedok odnárodňovania slovenskej mládeže, keď znemožňovali uplatňovanie „zdravého národného a kresťanského programu v jej výchove“. Podľa neskoršieho zborového veliteľa HM Alojza Maceka „československé úrady a internacionálne – liberalistické kruhy znemožňovali organizáciu obrancov slovenských záujmov“. ⁴ V tejto súvislosti sa zdôrazňovali problémy, s ktorými sa stretávali branné organizácie, pracujúce „v duchu Hlinkovom“ – Slovenskí katolícki skauti a jednota Orla, ktoré museli „zápasit“ s prekážkami československy orientovaných súperov“. V porovnaní s týmito skutočnosťami sa nová organizácia HM vykresľovala ako základ jednoliatej uvedomelej spoločnosti. Jej cieľom malo byť pomôcť škole vychovať novú, nacionálne citiacu generáciu, teda „dobrú stráž národa, vlastne frontu strážcov a bojovníkov, priekopníkov za lepšiu budúcnosť, ináč rečeno prieborných, charakterných občanov.“ ⁵

Vo výchove HM mala dôležitú úlohu zohrávať poslušnosť, úcta k autoritám, mala byť preto založená na vodcovskom princípe. A. Macek v tejto súvislosti zdôrazňoval, že takýto spôsob výchovy dá národu mládež, ktorá bude pripravená sústrediť „všetky svoje sily a schopnosti do služieb svojho národa a Slovenskej republiky a bude pohotová – vo dne v noci – plniť rozkazy svojho najvyššieho veliteľa, vodcu národa“. ⁶ HM sa tak podľa Maceka mala stať poslušným nástrojom v rukách HSLS a jedným z jej prostriedkov k glajchšajtovaniu režimu po 6. októbri 1938.

Na ideovú stránku výchovy kládol dôraz tiež Jozef Tiso: „Musíme našej mládeži vrátiť ideály, aby sa mala okolo čoho vyvíjať. Bez ideálov môže rásť strom, ale nemôže bez ideálov vyrastať a mohutnieť ľudský slovenský duch. Ideály, to je tá chrbtová kosť, okolo ktorej sa budú vyvíjať ďalšie buňky, aby z nich potom vyrástol skutočný sľachetný charakter, slovenský duch. Vráťte teda mládeži jej ideály, ktoré jej patria. Lebo mládež bude len vtedy mládežou s ohňom v očiach, s tvrdou päsťou a so svetlom v rozume, keď bude mať vysoké ideály... Ideály tieto sú: veriť v Boha, veriť v duchovné hodnoty, veriť v autoritu ako potrebný princíp spoločenskej organizácie slovenskej a veriť v kresťanskú, nerozlučne jednotnú rodinu slovenskú, z ktorej má vychádzať zdravá mládež!“ ⁷ Z hľadiska charakteru HM je už tu príznačné, že Tiso na jednej strane vebí mládež s „tvrdou päsťou“, na druhej sa odvoláva na boha a kresťanské hodnoty, ktoré mali byť jej najvyšším ideálom.

Aktuálny význam HM, ako nositeľky národnej jednoty, sa, rovnako ako v prípade HG, vydvihoval tiež v súvislosti s oklieštením územia Slovenska po Mníchove a Viedenskej arbitráži na jeseň 1938. Dr. Emil B. Lukáč, bývalý predseda Československej strany národno-sociálistickej na Slovensku, ktorý sa v roku 1939 stal zástupcom zborového duchovného HM, k tomu napísal: „I pri bývalej bolestnej rozcapartenosti aspoň v kultúrnych, hospodárskych inštitúciách sme hľadali solidarizmus a kooperáciu, teda pocit a potrebu národnej jednoty slovenskej. Až po známych udalostiach jesene minulého roku, po hrozive viditeľnom ohrození podstatných, priam existenčných záujmov Slovenska, sošikuje sa i politická jedno-

⁴MACEK, A.: Hlinkova mládež. In: Nové Slovensko, roč. 2, 1940, č. 3-4, s. 50.

⁵Hlinkova mládež, budúcnosť národa. In: Slovák, 14. 10. 1939, s. 4.

⁶MACEK, ref 4, s. 50.

⁷Nové Slovensko, roč. 2, 1940, č. 3-4, s. 48.

ta, aby slovenský národ ľahšie a priamejšie mohol čeliť búrkam. A v týchto časoch búrlivých krútnav vzniká staršia sesterská inštitúcia gardy, s programom obrany národných záujmov slovenských. Onedlho z nej sa vylupuje, pri nej sa organizuje inštitúcia HM, ktorá vlastne účelove prvá ide za vyloženým cieľom predvojenskej výchovy, budenia ducha brannosti.⁸ Tu treba povedať, že apel na národnú jednotu v tejto atmosfére bol nezanedbateľným faktorom pomerne rýchlej stabilizácie nového režimu.

Možno konštatovať, že zámerom HM bolo dopĺňať výchovno-vzdelávací proces, ktorého cieľom bol na jednej strane zbožný a poslušný kresťan, naplnený úctou k autoritám a nadriadeným, na druhej nacionalizmom predchnutý jedinec, pre ktorého sa vlastný štát stane za každých okolností najvyšším zákonom.

Aby mala práca v HM zmysel, musela jej činnosť korešpondovať s výchovno-vzdelávacím procesom v školách. Pritom aj školstvo malo byť od začiatku prispôsobené novým politickým zmenám. Ako príklad možno uviesť už prvé tzv. divoké čistky. Boli zamerané najmä proti českým učiteľom a profesorom.⁹ Tieto kroky zapadli do celkovej kampane požadujúcej nápravu v školstve, ktoré sa podľa Ľudákov za 1. ČSR stalo prostriedkom kolonizácie a odnárodnenia Slovenska. Ministrom školstva autonómnej vlády sa už krátko po 6. októbri stal bývalý minister čs. vlády M. Černák. Ten stál, ako som už spomínal, aj na čele HM. Tým sa aj personálne deklarovalo prepojenie HM s výchovou v školách.¹⁰ O rozsahu čistiek v školstve si mohol reálnu predstavu vytvoriť aj dobový čitateľ, keďže Ľudácke denníky publikovali celé zoznamy prepustených, ale aj preložených učiteľov a školských inšpektorov. Tieto čistky postihli najmä Čechov, čiastočne už aj Židov. Do určitej miery sa však dotkli aj slovenských učiteľov, aj keď ich rozsah zatiaľ neviem určiť.¹¹ Situácia sa čiastočne upokojila až v januári 1939 po Černákovom odvolaní.

Už na začiatku tohto procesu zmien možno konštatovať aj prispôbenie učebných osnov. V tomto období možno už vysledovať úsilie koordinovať výchovnú činnosť v školách s činnosťou HG a HM. Hlavné veliteľstvo HG (HV HG) vydalo už v decembri 1938 rozkaz, na základe ktorého, sa mali referenti propagandy¹² postarať o to, aby sa na vyučovaní zaviedol pravidelný nácvik národných piesní a pochodov. Rovnako tiež materiálne zabezpečiť učebne gramofónmi a platňami. Zároveň mali usmerňovať výzdobu školských nástieniek. Ako prvé vyšlo v tomto smere nariadenie, podľa ktorého mala byť na všetkých ľudových a meštianskych školách na chodbe budovy vyvesená báseň A. Žarnova o Šuranskej martyрке, čím sa malo upozorniť na zlé postavenie slovenskej menšiny na odtrhnutých územiach

⁸Stráž – orgán vodcov a pracovníkov Hlinkovej mládeže (ďalej Stráž), roč. 1, november – december 1939, č. 3-4, s. 66-67.

⁹Podľa oficiálnych údajov vyučovalo na ľudových a meštianskych školách na území Slovenska, ktoré nepostihlo rozhodnutie Viedenskej arbitráže, k 6. 10. 1938 8 234 učiteľov, z toho 2 054 Čechov. Na stredných školách bolo 523 českých učiteľov. ČULEN, K.: Češi a Slováci v štátnych službách ČSR. Bratislava 1944, s. 155-181.

¹⁰V súvislosti s pripravovanými zásahmi v školstve denník Slovák už 13. októbra 1938 oznamoval: „Začalo sa nové obdobie slovenského školstva.“ Informoval pritom o prepustení radcu školského referátu Bfetislava Kalouska, a to spôsobom pre vtedajšiu politickú kultúru príznačným: „Energický zákrok ministra Černáka odstránil túto pliahu života na Slovensku. Tento rozhodujúci krok prijalo celé Slovensko s nadšením a želá si, aby zlopovestný Kalousek ani nedýchal slovenský vzduch.“ Nezostalo však len pri slovách. Ako ďalej píše Slovák: „Kalouskov nástupca Pavol Čarnogurský už prvý deň svojho úradovania zakročil proti niektorým školským inšpektorom, ktorí „dopustili sa urážlivého činu proti slovenskému presvedčeniu.“

¹¹Nespolahlivým učiteľom, ako aj inšpektorom z radov Slovákov hrozilo napríklad preloženie, v niektorých prípadoch však aj prepustenie. Neskorší minister školstva Jozef Sivák k tomu v roku 1941 napísal: „Kým v predošlých dvoch rokoch bolo treba zakročiť proti mnohým učiteľom, lebo sa nevedeli prispôbiť novým pomerom, dnes takéto prípady vyskytujú sa už len sporadicky.“ Pozri MÁTEJ, J.: Škola, výchova a učiteľ v klérofašistickej Slovenskej republike. Bratislava 1978, s. 230.

¹²Referenti propagandy mali byť menovaní na každom okresnom a miestnom veliteľstve. Tým sa zintenzívnila spolupráca medzi HG a Úradom propagandy, k čomu prispelo menovanie jeho šéfa A. Macha za zástupcu hlavného veliteľa HG. SNA, f. 604, 604-53-1.

po Viedenskej arbitráži.¹³ Podľa toho istého rozkazu mali vybraní príslušníci HG preskúmať „všetky obecné a školské knižnice, či sa v týchto ešte nenachádzajú vadné a slovenskej národnej kultúre neprajné a po výchovnej stránke škodné knihy“.¹⁴

Už 5. januára 1939 sa v bratislavskej Redute konala schôdza bratislavských pedagógov, na ktorej boli oboznámení s ideami a organizáciou HG.¹⁵ Na učiteľov sa už tu vyvíjal nátlak, aby prijali funkcie v HG a HM. Viacerí tak urobili len z donútenia, zo strachu o zamestnanie, prípadne preloženie. Obsadili najmä funkcie miestnych veliteľov, ako aj kultúrnych, výchovných a politických referentov.

V období bezprostredne po vzniku Slovenského štátu bolo personálne obsadenie najvyšších postov v HM nasledovné. Na čele HM stál naďalej Matúš Černák. Podľa personálneho obsadenia z apríla 1939 bol jeho zástupcom a zároveň zborovým veliteľom HM Ján Dafčík, zborovým duchovným Alexej Izakovič a zástupcom zborového veliteľa Alojz Macek.

Prvý organizačný rozkaz Zborového veliteľstva HM je z 19. apríla 1939. Ten HM definuje ako samostatný zbor v rámci HG. HM pritom rozčlenil na tri oddelenia, do ktorých mali byť deti a mládež zaradené podľa veku: 1. vlčatá (6 – 11-roční), 2. orly (11 – 16-roční), 3. junáci (16 – 19-roční). Prestúpiť k HG mohol „junák“ dňom 31. decembra, v roku, v ktorom dovŕšil 19 rokov. Už v máji 1939 sa začali organizovať tiež výberové jednotky „skautov“, ktoré tvorili jednotlivci príslušní k „orlom“, „ktorí sú už dnes všetkým ostatným vzorom“. Ich základňu mali tvoriť príslušníci bývalej brannej organizácie Slovenský katolícky skaut, ktorá bola za 1. ČSR pod vplyvom HSLŠ. Tieto jednotky sa už v roku 1939 ako prvé mali zúčastniť kurzov a táborov HM. Zborové veliteľstvo HM si tak chcelo vytvoriť spoľahlivé kádre, s ktorými by sa mohlo čo najskôr prezentovať aj na verejnosti. Čaty skautov a orlov však mali pracovať spolu.

V rámci svojich oddelení mali byť „haemisti“ začlenení do družín, čiast a stotín. Najmenšou výchovno-pracovnou jednotkou mala byť družina (8 osôb), zostavovaná najmä podľa veku a schopností. Tri družiny mali tvoriť čatu (24 osôb plus veliteľ čaty a duchovný radca). Výchovná práca sa mala viesť v družinách, výcvik a vystupovanie v čatách a vyšších jednotkách.¹⁶

28. apríla 1939 vyšiel ďalší rozkaz, ktorý upravoval organizačnú štruktúru HM, priniesol tiež výmenu na najvyšších postoch HM. Predovšetkým sa ním prijal vodcovský princíp podľa vzoru výchovy mládeže vo fašistických diktatúrach. Na čele HM podľa neho stál krajinský vodca HM, ktorým bol menovaný vtedajší minister vnútra Dr. Vojtech Tuka. Treba povedať, že toto bola len formálna funkcia. Prácu v HM v skutočnosti riadil jej zborový vodca ktorým sa stal bývalý funkcionár Orla a Slovenských katolíckych skautov Alojz Macek. M. Černák bol z funkcie odvolaný a krátko nato sa stal vyslancom Slovenska v Berlíne. Zborovému veliteľstvu mali byť ďalej podriadené oblastné, okresné a miestne veliteľstvá HM.¹⁷ Organizačne sa

¹³SNA, f. 604, 604-99-4.

¹⁴SNA, f. 604, 604-99-4, obežník HV HG pre referentov propagandy – bez dátumu; Prvé nariadenie slovenskej autonómnej vlády, ktoré obsahovalo inštrukcie o revízií verejných a školských knižníc je už zo 14. 1. 1939. Ďalší obežník, ktorý obsahoval presný zoznam ideovo nevyhovujúcich kníh, určených na vyradenie, vyšiel 6. 5. 1939. Revíziu knižníc postupne prevzala Ústredná osvetová komisia, ktorej činnosť bola najskôr v kompetencii Matice slovenskej, od roku 1940 však priamo Ministerstva školstva a národnej osvety. Medzi knihami určenými na vyradenie dominovala politická literatúra, najmä diela propagujúce čechoslovakizmus (medzi inými aj práce E. Beneša, M. Hodžu, V. Šrobára, K. Kroftu, I. Déreera, A. Štefánka ...), ale aj komunizmus. V knižniciach ich okamžite nahradili knihy od K. Čulena, K. Sidora, ľudáckeho ideológa Š. Polakoviča, ale aj B. Mussoliniho. Na indexe sa však ocitli tiež práce beletristického charakteru (napr. práce P. Jilemnického, G. Vámoša, J. R. Pončana, H. Gregorovej, F. Kráľa, L. Novomeského ...). SNA, f. Ministerstvo školstva a národnej osvety, šk. 1, b. č., záležitosti knižníc.

¹⁵Slovenská pravda, 8. 1. 1939, s. 1, Bratislavskí profesori a učители oboznamujú sa s ideami HG.

¹⁶Rozkaz stanovil tiež podmienky pre vodcov jednotiek HM, ktorí museli byť bezpodmienečne slovenskej národnosti a kresťanmi. Vodca družiny orlov musel mať minimálne 14 rokov; vodca družiny junákov, ale i vodca čaty vlčiat a orlov 18 rokov; vodca čaty junákov 19 rokov; miestny vodca alebo vodca vyššej jednotky 21 rokov. SNA, f. 605 (Hlinkova mládež), 605-19-6.

¹⁷SNA, f. 605, 605-22-1, organizačný rozkaz z 28. 4. 1939; Nová mládež, roč. 1, máj 1939, č. 2, s. 47.

HM členila rovnako ako HG na 22 oblastí. Zborové veliteľstvo sa skladalo z troch výchovných oddelení (vĺčat, orlov-skautov a junákov), ako i z niekoľkých odborov. 1. hudobný (pripravoval spevníky pochodových piesní), 2. divadelný, 3. ľahkoatletický, 4. jazdecký, 5. letecký, 6. tlačová služba (propaganda v HM), 7. zdravotnícka služba, 8. vodný, 9. futbalový, 10. turistický, 11. horolezecký, 12. lyžiarsky.¹⁸

V apríli sa upresnilo tiež postavenie HM voči HG. V „zásadnom rozhodnutí vo veci HM“ z 28. apríla je táto definovaná ako samostatný zbor HG s autonómnym postavením. S HG ju mala spájať len osoba hlavného veliteľa. Žiadny iný funkcionár nemohol do činnosti HM zasahovať, na druhej strane účinná spolupráca gardy s mládežou sa mala stať nevyhnutnosťou. Nezávislé od gardy malo byť tiež financovanie a hospodárenie HM. Toto nariadenie však mnohí funkcionári HG od začiatku obchádzali a všeobecne nerešpektovali. Nielenže zasahovali do právomoci jej vodcov, najmä na okresnej a miestnej úrovni, ale sabotovali tiež prevod jej hnutel'ného a nehnuteľného majetku po bývalých čs. skautských organizáciách, ktorý mal prejsť do jej vlastníctva na základe rozkazu hlavného veliteľa HG z 3. mája 1939. Čiastočná náprava sa dostavila až po opätovnej urgencii týchto rozkazov v novembri 1939.¹⁹

Výstavba HM napredovala, najmä z propagačných dôvodov, veľmi rýchlo. Prvý oficiálny manifestačný nástup jej jednotiek sa konal už 18. apríla 1939. Bratislavskými ulicami v tento deň pochodovalo až 2 000 vybraných príslušníkov vĺčat, orlov a junákov. Celá akcia bola pripravená narýchlo, improvizovane, o čom svedčí aj fakt, že viacerí „haemisti“ ešte nemali vlastnú rovnošatu.²⁰

Veľký dôraz pri výstavbe HM sa v tomto období kládol na výber, výchovu a výcvik spoľahlivých funkcionárov, budúcich vodcov HM. Prijatím vodcovského princípu dňom 28. apríla 1939 vedenie HM, ale aj samotného štátu, celkom jasne deklarovalo svoju snahu postupovať pri výchove mládeže podobnými metódami, ako to bolo napríklad vo fašistickom Taliansku, či nacistickom Nemecku, aj keď obsahová stránka mala byť prispôbená vlastným potrebám. V osvojení si vodcovského princípu videli organizátori HM jeden z hlavných rozdielov oproti bývalým branným organizáciám 1. ČSR: „V HM máme nie predsedu, nie starostov, nie veliteľ'ov, ale vodcov... My sme navykli na pracovné metódy Orla, Sokola, alebo iných podobných spolkov, v ktorých boli rozdelené úlohy... V HM máme vodcu, ktorý zodpovedá za všetky tieto úlohy.“²¹ Časopis Stráž určený k výchove budúcich vodcov, vysvetľoval základné kritériá ich výchovy nasledujúcim spôsobom: „... Jeden bod nášho zákona je vernosť, mládež upierajúca zrak na svojich vodcov, žiada od nich: Vernosť Bohu, ktorého vodca zastupuje. Vernosť sebe samému, lebo vodca nesmie zabúdať na slová: „Esto, quod dixeris“, t. j.: Buď tým, čo kážeš. ... Vernosť tradícii – národu. Vernosť zverenej mládeži, ktorá na ňu čaká. A chce ju od vodcu. Napriek všetkej ľudskej úbohosti, každý vodca zastupuje pred sverenou mládežou najvyššiu autoritu: Boha. Právý vodca zachováva vernosť Bohu. Je „soľou zeme“, je „svetlom sveta“. I na neho sa vzťahujú slová Božského Vodcu: Kto vás počúva, mňa počúva... Vodca HM sa učí v škole nazaretského pedagóga Ježiša Krista. Nezrádza Jeho osvedčenú metódu, nezmenšuje Jeho vplyv, nekompromituje Ho. Má zavše na mysli Jeho slová.“²² Z uvedeného vyplýva, že vodcovský princíp sa mal v HM odvodzovať od Boha, ktorý mal byť najvyššou autoritou. Tak to, okrem iného, vyplýva aj zo samotnej ústavy Slovenskej republiky z 21. júla 1939.

V tomto kontexte treba vysvetliť aj význam, ktorý sa v HM prikladal náboženskej výchove. Z toho dôvodu sa už krátko po 14. marci 1939 vytvorila pri HG Hlavná duchovná správa, ktorej súčasťou bola aj duchovná správa pri Zborovom veliteľ'stve HM. Hlavným duchovným sa stal Dr. Karol Körper. Jeho zástupcom pre katolíkov Jozef Hlavatý a pre evanjelikov Dr. La-

¹⁸Stráž, roč. 1, november – december, 1939, č. 3-4, s. 84-85; Nová mládež, roč. 1, jún 1939, č. 3, s. 77.

¹⁹SNA, f. 209 (Ústredňa štátnej bezpečnosti), 209-837-9.

²⁰Nástup 2000 vĺčat, orlov a junákov v Bratislave. In: Slovák, 18. 4. 1939, s. 5.

²¹Vodcova úloha v náboženskom programe. In: Stráž, roč. 1, január 1940, č. 5, s. 115.

²²Stráž, roč. 1, november – december 1939, č. 3-4, s. 68.

dislav Jurkovič. Zborovým duchovným HM sa stal Dr. Alexej Izakovič a jeho zástupcom pre evanjelikov Dr. Emil B. Lukáč. Následne boli vymenovaní aj oblastní, okresní a miestni duchovní. Podľa štatútu duchovnej správy mala byť mienka duchovného v každej jednotke HM „vo veciach nábožensko-mravných bezvýhradne smerodajná, ale i vo veciach a záležitostiach ostatných sa miestni vodcovia s nimi poradia, aby sa nijako nenaštrbila dobrá povest' HG (HM)“.²³ Dr. K. Körper v jednom zo svojich príhovorov, venovaných HM, na margo duchovných vodcov povedal: „Všade budete mať nielen vodcu a veliteľa, ale i kňaza, duchovného. Veliteľ a vodca vás naučí poslúchať a všetko mať v poriadku. Ale dušu vašu bude mať na starosti duchovný otec, váš gardistický kňaz, farár, alebo kaplán, alebo katechéta. Toho treba poslúchať práve tak, ako budete poslúchať svojho veliteľa.“²⁴ Z uvedeného vyplýva, že štát a cirkvi (katolícka a evanjelická) mali mať úplnú kontrolu nad výchovou mládeže organizovanej v HM. Spolupráca s cirkvami však napriek tomu nebola bezkonfliktná. Vzťah HM a katolíckej cirkvi čiastočne komplikovali tendencie niektorých jej funkcionárov pohltiť spolok Združenie katolíckej mládeže.²⁵ Z radov predstaviteľov evanjelikov, z ktorých viacerí HM chápali ako organizáciu katolíkov, sa v tomto období dokonca objavil oficiálny protest proti jej náboženskému charakteru.²⁶

V súvislosti s budovaním duchovnej služby časopis *Stráž* zdôrazňoval: „Každá výchova, najmä však výchova národná a branná, keď chce mať úspech, musí rešpektovať večné zásady kresťanské. Ako nie je možné upevniť ľudskú autoritu bez uznania autority božej, teda nadzemskej a nadľudskej, práve tak stroskotalo by každé výchovné dielo – veď výchova je výplodom autoritatívnosti – keby sa chcelo obísť bez základu viery a náboženstva. Iba, že by sa namiesto viery kresťanskej vštepovala do duši iná viera, nejaká náhrada kresťanstva. Ale povážlivosť takéhoto nahrádzajúceho požívania je na bielom dni. Rovnalo by sa nahrádzovaniu Boha modlou.“ Aj z týchto slov sa odráža snaha predstaviteľov nového režimu vnútiť spoločnosti svoj vlastný pohľad na svet, ignorujúc pritom existenciu iných alternatívnych predstáv. Veľký význam sa vo výchove prikladal rozdeleniu jednotiek HM na katolíkov a evanjelikov: „Keď ide o kresťanstvo, rozumie sa tu pre katolíkov kresťanstvo katolícke, pre evanjelikov kresťanstvo evanjelické, a nie nejaký extrakt, ktorý by sa získal tým, že by sa vynechaním podstaty katolíckeho náboženstva (alebo čo sa týka evanjelikov: evanjelického) vytvorila nejaká nová necirkevná, alebo „mimocirkevná“, ani teplá, ani studená miešanina.... inak vytváralo by sa namiesto monštra čechoslováctva, monštrum nové...“²⁷

Príprava budúcich vodcov HM sa naplno rozbehla už v júli a auguste 1939, teda počas letných prázdnin, keď sa po celom Slovensku organizovali kurzy najprv pre inštruktorov vodcov (v dňoch 2. – 14. júla 1939) a následne aj pre samotných miestnych vodcov a duchovných radcov HM.²⁸ Spolu sa uskutočnilo 19 kurzov. Okrem toho sa zorganizovali už aj prvé letné sta-

²³ „...V prípade, že by medzi veliteľom vodcom a duchovným nastali rozpory v posúdení niektorých naliehavých záležitostí, veliteľ (vodca) odloží uskutočnenie zamýšľaného podniku dotiaľ, kým sa záležitosť na vyššom veliteľstve a duchovnej správe uspokojivo nerozhodne.“ Tamže, s. 80.

²⁴Hlinkova mládež – sošit I. Sborové veliteľstvo HM v Bratislave 1939. SNA, f. 605, 605-19-7.

²⁵LETZ, R.: Biskup Michal Buzalka a politický život. In: Biskup Michal Buzalka. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie pri príležitosti 40. výročia úmrtia / Zost. R. LETZ, I. A. PETRANSKÝ. Bratislava 2002, s. 91-92.

²⁶Nachádza sa v známom pamätnom spise valného zhromaždenia Spolku ev. a. v. kňazov, ktorý bol reakciou na neprimerané postavenie HG. SNA, f. Národný súd, IIA-898, Tn ľud 8/46, A. Mach.

²⁷Stráž, roč. 1, november – december 1939, č. 3-4.

²⁸Z hľadiska profesného a vekového tu dominovali študenti a mladí učitelia. Napríklad v kurze pre vodcov orlov a junákov v Oravskom Podzámku v auguste 1939 bolo z 57 účastníkov 37 študentov (vekový priemer 18 rokov) a 10 učiteľov (vekový priemer 27 rokov). V kurze pre vodcov vlčat v Párnici: 17 účastníkov, 14 študentov (vekový priemer 17 rokov) a 2 učiteľia. V kurze pre vodcov orlov-skautov a junákov na Hodrušských jazerách v auguste: 41 účastníkov, 37 študentov (vekový priemer 18 rokov). V kurze pre vodcov organizátorov HM v Červenom Kameni a v Herľanoch v júli 1939: 115 účastníkov, 93 učiteľov (priemerný vek 32 rokov) a 10 študentov (priemerný vek 19 rokov). V kurze pre inštruktorov v Beluši: 46 účastníkov, 27 učiteľov (vekový priemer 28 rokov) a 10 študentov (vekový priemer 20 rokov). SNA, f. 605, 605-18-2, 3.

nové tábory pre členov HM. Pre najmenších, teda vlčatá, ktoré nemohli byť pod stanom, sa zriadili tzv. kolónie.²⁹

V súvislosti s prípravou funkcionárskych kádrov sa dňom 30. septembra 1939³⁰ začala tiež jednotná úprava hodností³¹ a funkcií HM³², keďže v predchádzajúcom období sa používali rôzne hodnosti prevzaté od armády a HG. Zaviedol sa tiež postup pri menovaní funkcionárov. Vodcov družín mal menovať vodca miestnej organizácie, ostatných menoval zborový vodca A. Macek. Je logické, že ich samostatná aktivita sa tým výrazne oklieštila. Podobne, ako v prípade hodností, vyšiel už v júni 1939 tiež zákaz používať rovnošatu HG, a to v súvislosti so zavedením rovnošaty farby kaki.³³ Zároveň už v tomto období začali vychádzať prvé čísla haemistických časopisov, ktoré pravidelne prinášali presné inštrukcie, podľa ktorých sa riadila práca v celom hnutí. Vychádzali nasledujúce časopisy: *Nová mládež* – mesačník orlov a junákov; *Stráž* – mesačník vodcov HM a od septembra tiež *Vlča* – týždenník vlčat. Indoktrinácia v duchu HSLS tu bola odstupňovaná podľa toho, akjej vekovej kategórii boli časopisy určené.³⁴ Na druhej strane sa nevyhla ani najmladším vlčatám. Ako príklad možno uviesť články glorifikujúce J. Tisu, V. Tuku, 14. marec, 6. október, dokonca i účasť Slovenska na vojne proti Poľsku.³⁵ Napríklad pri príležitosti voľby J. Tisu za prezidenta v októbri 1939 sa aj *Vlča* zapojilo do bombastickej propagandy späté s jeho osobou. Svojim čitateľom sa pritom prihovárал aj takýmto spôsobom: „S vojakmi, s gardistami, s orlami, so skautmi, s junákmi, so svojimi vodcami budeme v duchu defilovať pred hlavou svojho štátu. Budeme ho pozdravovať ako svojho najvyššieho veliteľa... Jeho vôľa bude našou vôľou. Jeho slovo bude pre nás rozkazom. Rozkazy svojho prezidenta, svojho Vodcu vykonáme za každých okolností. Ved' náš pán prezident žije pre nás, žije a pracuje pre národ! I my budeme žiť pre národ a pre neho! Na stráž.“ Ideologický náboj však mali najmä početné recitácie, básničky, ako i notácie národných a gardistických piesní. Napríklad len *Nová mládež* už v prvých piatich číslach do augusta 1939 uveřejnila 30 básní s nacionálnou tematikou.³⁶

Popri príprave na vlastnú výchovno-cvičiteľskú činnosť predstavitelia režimu už krátko po 14. marci začali HM zapájať do rôznych akcií, ktorých cieľom bolo, okrem iného, manifestovať uvedomelosť a oddanosť mladej generácie, ktorá je odhodlaná zapojiť sa všetkými svojimi prostriedkami do budovania samostatného Slovenska. Vybrané stotiny HM sa už v tomto období stávali neodmysliteľnou súčasťou početných straníckych mítingov a národných manifestácií, nástupov atď., ktoré dotvárali každodenný kolorit vtedajšieho Slovenska, a ktorých úlohou bolo demonštrovať jednotu slovenského národa a šíriť kult hrdinstva, vodcu a obety za vlasť. HM pripadla dôležitá úloha pri organizovaní „Týždňa Štefánikových osláv“ v máji 1939, vrcholom ktorého bola režimom zrežirovaná celonárodná púť na Bradlo. Podľa propagandy HM o podčiarknutí významu tejto manifestácie sa pričínila zvláštnym pietnym aktom, keď jej štafety priniesli na Bradlo hrstku zeme z tých miest, „kde v posledných časoch tiekla

²⁹Spoľu 17 táborov, 1 kolónia, 19 kurzov. SNA, f. 605, 605-19-7; 605-22-1, pracovný rozkaz č. 5 z 19. 6. 1939.

³⁰SNA, f. 605, 605-22-1, organizačný rozkaz č. 6 z 30. 8. 1939.

³¹Z hľadiska hodností sa funkcionári HM delili na poddôstojníkov a dôstojníkov. Poddôstojníci – rojník, družinár, čatník; Dôstojníci: podkrýdelník, krýdelník, stotinár, dozorník, župník, čelník.

³²Funkcie sa ustálili podľa formujúcej sa organizačnej štruktúry: 1. vodca družiny; 2. vodca čaty; 3. vodca stotiny; 4. miestny vodca; 5. okresný vodca; 6. oblastný vodca; 7. zborový vodca; 8. krajský vodca. Okrem toho existovali tiež funkcie: hospodár; duchovný radca; referent.

³³SNA, f. 605, 605-22-1, organizačný rozkaz č. 6 z 23. 6. 1939.

³⁴SNA, f. 605, 605-22-1, pracovný rozkaz č. 8 z 29. 8. 1939.

³⁵Ako dôkaz možno zacytovať z článku „Slovenskí vojaci“, z 15. 9., ktorý bol uverejnený hneď na prvej strane: „Slovenskí vojaci už dva razy v tomto roku dokázali svoju silu a odvahu. Odohrali nepriateľa, ktorý trhal kusy z našej druhej slovenskej zeme. I v týchto dňoch išli slovenskí vojaci do boja. Veľký kus zeme, veľá dedín, ktoré nám neprajní susedia vzali, boli znovu prinavrátené. Slovenskí vojaci ich vydobyli. Na Javorine, pod Babiou horou a za Čadcou znovu slobodne sa ozýva slovenská reč, slovenský spev a slovenská modlitba.“ Vlča, roč. 1, 15. 9. 1939, č. 2, s. 1.

³⁶Ich zoznam je uverejnený v čísle 4 – 5, august 1939.

slovenská krv, preliata rukou zákerného vraha: zo Šurian, Spišskej Novej Vsi, Michaloviec, Čadce a Bratislavy“.³⁷

Aby sa demonštrovalo, že HM je „novou mládežou, ktorá sa činne musí ihneď zapojiť do budovania svojho Slovenského štátu“, využíval režim tiež iné metódy. Napríklad už v máji 1939 zorganizovalo Zborové veliteľstvo HM verejnú pouličnú zbierku po celom Slovensku na „obrodu Slovenského štátu“.³⁸ Treba povedať, že táto akcia bola súčasťou mohutnej kampane okolo pôžičky na obrodu Slovenského štátu, vypísanej vo februári 1939, ktorú vláda chápala ako „plebiscit za nové Slovensko“. Aby bol výsledok pôžičky úspešný, použila vláda rôzne nátlakové a propagandistické metódy.

Pripravenosť HM plniť úlohy, ktoré jej režim od začiatku predpisoval, mala po prvýkrát preveriť blížiaci sa vojna proti Poľsku.

V súvislosti s ňou sa režim pokúsil získať verejnú mienku, a to prostredníctvom protipolskej propagandy, ako aj militarizáciu spoločnosti. V tomto kontexte treba chápať aj úlohy zverené HM. Zatiaľ čo HG bola využitá tiež ako pomocná bezpečnostná zložka represívneho aparátu, ako aj podporný článok armády pri mobilizácii a spoluprácu s HM plne rozvinula na poli propagandy. K povinnostiam HM patrilo manifestačné víťanie nemeckých transportov. Organizačne zabezpečila prípravu a priebeh bohoslužieb (katolíckych aj evanjelických) „za našich bojujúcich a v pohotovosti stojacich vojakov“, ktoré sa po celom Slovensku konali dňa 17. septembra 1939. V Bratislave sa slávnostnej bohoslužby na čele HM zúčastnili aj krajinský vodca V. Tuka a zborový vodca A. Macek. V spolupráci s HG organizovala podomové zbierky na podporu vojakov (občerstvenie pre prechádzajúce nemecké transporty, cigarety...), ale aj obyvateľstva pripojeného územia „oslobodeného spod poľského útľaku“³⁹. HG a HM spolu organizovali tiež manifestácie a iné spoločenské podujatia, ktorých cieľom bolo demonštrovať súdržnosť slovenského národa, ako i jednotnú podporu „hrdinskej“ armáde. Veľká mediálna pozornosť sa venovala dožinkovým slávnostiam v Topoľčanoch a vo Zvolene, ktoré sa uskutočnili 3. septembra. V sprievode pod tribúnami defilovali okrem zoradených šikov HG, miestnych hasičov a príslušníkov miestnej vojenskej posádky, tiež miestne jednotky HM.⁴⁰ HM spolu s HG organizačne zabezpečovala tiež „svojpomocné práce“, a to tam, kde sa vinou vojny prejavil nedostatok pracovných síl. Do práce poľnohospodárskeho charakteru mali byť nasadení všetci chlapi, starší ako 14 rokov, ako aj všetky pracovné sily tej-ktorej obce. Nútený charakter celej akcie sa odrážal v nariadení, podľa ktorého mali byť osoby, ktoré by odopreli poslušnosť pri zadelovaní do práce ihneď zaistené. V prípade, že sa nejaký člen HM na práci nezúčastnil, bol zaevidovaný pod hrozbou, že „v príhodnom čase pôjde do pracovného tábora učiť sa pracovať“.⁴¹

Ako je známe, vojna proti Poľsku posilnila zahraničnopolitické postavenie Slovenska v nacistickej sfére vplyvu. Upevnilo sa aj vnútorné postavenie režimu. Výstavba HM preto naďalej napredovala rýchlym tempom. Svedčí o tom aj nárast jej členskej základne. Do určitej miery to mal za následok fakt, že sa s HM v roku 1939 počítalo ako s povinnou organizáciou. Svedčí o tom aj vládne nariadenie o HG z 5. septembra 1939, podľa ktorého sa členstvo v nej stalo povinným pre všetkých občanov slovenskej národnosti vo veku 6 – 60 rokov. Poslaním HG, ako polovojenského zboru organizovaného v rámci HSLS, pritom bolo „vychovávať slovenskému národu na život a na smrť oddaných vlastencov“, vykonávať predvojenskú a povojenskú brannú výchovu. Ale tiež kontrolovať verejný život a spolupôsobiť pri dodržiavaní zákonov. Najvyšším veliteľom HG, a teda aj HM, bol podľa tohto nariadenia prezident. Tým sa v októbri stal J. Tiso. Je známe, že toto nariadenie posilnilo postavenie HG, ktorá bola oporou radikálneho krídla v HSLS

³⁷Slovák, 28. 4. 1939, s. 5, Hlinkova mládež – mládež Štefánikova.

³⁸SNA f. 605, 605-22-1, pracovný rozkaz č. 4 z 9. 5. 1939.

³⁹SNA, f. 605, 605-22-1, Zborové veliteľstvo HM, pracovný rozkaz č. 9; f. 604, 604-99-3, pracovný rozkaz č. 10.

⁴⁰Slovák, 5. 9. 1939.

⁴¹SNA, f. 605, 605-22-1, Zborové veliteľstvo HM, pracovný rozkaz č. 9.

(jeho hlavnými predstaviteľmi boli hlavný veliteľ HG A. Mach a V. Tuka, ktorý sa v októbri stal predsedom vlády), usilujúceho sa o dôslednejšiu prestavbu spoločnosti, okrem iného očistou verejného a politického života od všetkých exponentov bývalého režimu, rýchlejšim vyriešením židovskej otázky a pod. Radikalizácia HG sa často prejavovala tiež jej svojvoľnými aktivitami (zásahy do fungovania správnych a samosprávnych orgánov, represívna činnosť namierená najmä proti Židom a pod.). Ako je známe, toto nariadenie pre odpor viacerých predstaviteľov umierneného krídla HSLS, ale aj širokej verejnosti, už 21. decembra 1939 nahradilo nové vládne nariadenie, ktorým sa výrazne oklieštilo právo HG spolupodieľať sa na kontrole verejného života. Zrušilo sa tiež povinné prihlasovanie do HG, a tým aj HM.

Členská základňa HM však napriek tomu naďalej nezadržateľne stúpala. Haemistická uni-forma totiž so sebou prinášala viaceré výhody. Ako som už spomenul, deti a mládež v HM mali nárok na bezplatný prázdninový pobyt v táborech či kolóniách. Všeobecne sa mali uprednostňovať tiež pri výbere školy a zamestnania. Nehovoriac o tom, že mimoškolská starostlivosť o mládež výrazne odbremenovala ich rodičov. Okrem toho prinášala tiež výhody v podobe osvojovania si mnohých poznatkov z praktického života. V neposlednom rade záujem o členstvo v HM bol pravdepodobne veľký aj medzi samotnými deťmi, ktorým sa vytváral priestor na rozvíjanie rôznych záujmových činností (koníčky, šport), ale aj na zábavu v kruhu svojich rovesníkov. Fakt, že táto činnosť bola spätá s istou formou ideologickej indoktrinácie, si najmä tí mladší, pravdepodobne ani neuvedomovali.

Podľa štatistiky z 9. augusta 1943 na konci roku 1939 bolo riadne zaregistrovaných už 21 326 haemistov a 430 funkcionárov (činnovníkov).⁴² Toto číslo však neodráža reálny stav členstva HM v tom čase. Z administratívnych dôvodov totiž mnohých zborové veliteľstvo ešte nestihlo zaregistrovať, mnohí si najmä z finančných dôvodov nevládali uhradiť registračné poplatky. Podľa odhadu A. Maceka, ktorý však môže byť z propagandistických dôvodov nadsadený, bolo už v októbri 1939 v HM asi 20 000 členov bez registrácie. Riadne zaregistrovaných bolo 10 041 členov. Pritom registráciu si práve vybavovalo ďalších 18 788 členov. Podľa A. Maceka tak HM mala už v tomto čase okolo 50 000 členov.⁴³

Organizačná a personálna výstavba HM pokračovala aj v roku 1940. Už po skončení poľskej kampane pokračovali inštruktorské kurzy budúcich vodcov, tentokrát na regionálnej úrovni. Podľa rozkazu zo 7. novembra 1939 mal v každej obci, kde bola založená HM, miestny vodca zorganizovať kurzy pre vodcov miestnych družín a čiat. Príprava vodcov vyvrcholila aj v novom roku počas letných prázdnin.⁴⁴ Najdôležitejšie funkcie boli opäť zverené študentom a učiteľom. Nie každý sa však do tejto práce púšťal dobrovoľne. Zjavná neochota bola napríklad medzi evanjelikmi. Ako príklad možno uviesť inštrukcie oblastného veliteľa HM v Piešťanoch z 22. januára 1940 pre okresné veliteľstvo HM na Myjave: „Ak sa tamojší učители uťahujú od práce, ktorú by ináč konat' mohli, prosím o udanie ich mien a označenie školy na ktorej vyučujú, aby som mohol zakročiť na ministerstve ohľadom ich preloženia a nahradenia schopnejšími silami.“⁴⁵

Zmeny v organizácii HM si vyžiadalo zavedenie nového župného zriadenia. K 1. júnu 1940 sa vytvorilo 6 župných organizácií, ktorých obvod sa stotožňoval s obvodom politickej župy. Okrem toho v auguste 1940 sa zrušil titul zborový vodca HM. Dňa 9. augusta prezident a predseda HSLS J. Tiso vymenoval A. Maceka do funkcie hlavného veliteľa HM.⁴⁶

⁴²Pre porovnanie: v roku 1940: 40 325 (2097), 1941: 122 077 (4 643), 1942: 162 557 (6 279), 1943: 199 109 (7 564). K tomu treba pripočítať dievčatá, ktoré boli v HM organizované od roku 1940. V roku 1941: 44 622 (1340), 1942: 82 353 (2 300), 1943: 104 730 (3 070). SNA, f. 605, 605-19-3.

⁴³Hlinkova mládež, budúcnosť národa. In: Slováč, 14. 10. 1939, s. 4.

⁴⁴SNA, f. 605, 605-19-6, rozkaz č. 19.

⁴⁵SNA, f. 605, 605-22-3, inštrukcie oblastného vodcu HM v Piešťanoch z 12. 2. 1940.

⁴⁶Popri župných vodcoch boli menovaní tiež župní duchovní a župní inšpektori. Referenti jednotlivých odborov, ktorí boli dovtedy pri oblastných vodcoch, mali pôsobiť pri okresných vodcoch. SNA, f. 605, 605-22-1, organizačný rozkaz č. 23 zo 14. 8. 1940.

Táto zmena bola zakotvená v novom zákone o HG a HM, ktorý vyšiel 4. júla 1940. Ten bol jedným z prejavov práve vrcholiacej vnútro politickej krízy v ľudáckom tábore medzi konzervatívnym a radikálnym pronacistickým krídlom, ktorá vyvrcholila v Salzburgu počas známych nemecko-slovenských rokovanií koncom júla 1940. Cieľom tohto zákona, ktorý vyšiel krátko po odvolaní A. Macha z funkcie hlavného veliteľa HG, bolo okrem iného oddeliť HM od HG. A naopak obidve organizácie ešte tesnejšie pripútať k HSLS, a to tak, aby sa nemohli odkloniť od jednotnej línie strany. Najvyšším veliteľom tak HG, ako i HM, bol podľa neho predseda HSLS. Podpredsedovia strany sa stali jeho zástupcami. Predseda strany menoval hlavných veliteľov HG aj HM, a to na návrh širšieho predsedníctva strany. S tým pravdepodobne súviselo aj zrušenie funkcie krajinského vodcu HM, ktorú vykonával V. Tuka. Zákon pritom HM definoval ako „podľa vojenských zásad organizovaný zbor strany“. Vzťah medzi HM a HSLS pritom upravoval už obežník Generálneho sekretariátu HSLS zo 17. júna 1940. Aby HM „išla vždy ruka v ruke s HSLS“, nariadil do všetkých župných, okresných a miestnych predsedníctiev strany pribrať aj zástupcov HM (v župnom predsedníctve župný vodca HM, v okresnom predsedníctve okresný vodca HM, v miestnom predsedníctve miestny vodca HM).⁴⁷

Zákon tiež upravoval podmienky členstva v HM. To síce nebolo povinné, ale jej členovia mali mať, podobne, ako v prípade HG pri rovnakých podmienkach, prednosť pri obsadzovaní miest vo verejných a súkromných službách. Možno teda hovoriť o nepriamom nátlaku pri rozširovaní členskej základne. Poslanie HM, definované paragrafom 12 tohto zákona, sa zhodovalo s poslaním, ktoré bolo tým istým zákonom vymedzené HG. Pre ďalšiu budúcnosť HM bol však veľmi dôležitý najmä paragraf, podľa ktorého mohli byť členmi HM štátni občania slovenskej národnosti vo veku 6 – 20 rokov a funkcionári vyše 20-roční. Z toho vyplýva, že už pri koncipovaní tohto zákona sa počítalo s rozšírením HM aj na dievčenskú odnož. Konkrétne kroky sa tu začali realizovať na jeseň 1940. Podľa rozkazu z 28. septembra 1940 sa HM rozdelila na dva zbory – I. zbor tvorili chlapci so svojimi činovníkmi a II. dievčatá. Na čele jednotlivých zborov mal stáť zborový vodca a zborová vodkyňa.⁴⁸

V neposlednom rade zákon upravil tiež možnosti financovania HM. To sa malo zabezpečiť z členských príspevkov, v prípade nutnosti aj zo štátnych zdrojov.⁴⁹ Miestne veliteľstvá HM však boli tiež inštruované, aby určitú časť svojich nákladov kryli prostredníctvom zbierok u majetnejších občanov, najmä podnikateľov. Napríklad podľa rozkazu z 20. februára 1940 mali vybraní činovníci v uniforme HM navštevovať „kresťanské podniky“ (do židovských mal „haemista“ vstup zakázaný) a nabádať ich majiteľov, aby uverejňovali svoje inzercie v „haemistických“ časopisoch. Podobne mali postupovať pri vyberaní príspevkov na zakúpenie hudobných nástrojov pre trubačské zbory.⁵⁰ Napriek tomu, že o postupoch voči tým, ktorí na zbierku HM prispieť odmietli, sa v týchto rozkazoch nič nehovorí, možno aj takéto postup považovať za určitú formu nátlaku. Prispieť na „národnú vec“ v rámci svojich možností totiž bolo podľa propagandy povinnosťou každého správneho Slováka. Svoj nezájem mohol súkromný podnikateľ pocítiť napríklad pri prerozdeľovaní štátnych dotácií či objednávok. Žiaden konkrétny príklad sa mi však nepodarilo nájsť.

Okrem otázok súvisiacich s personálnou a organizačnou dostavbou HM sa jej vedenie muselo intenzívne zaoberať tiež možnosťami zefektívnenia svojej vlastnej výchovno-cvičiteľskej funkcie. Táto otázka bola zvlášť aktuálna v súvislosti s prípravami na organizovanie predvojenskej a povojenskej brannej výchovy. S jej organizačnou prípravou sa začalo už v januári 1940. Predvojenský výcvik mal byť zverený HM. Tá tak mala pod svoju kontrolu získať všetky deti a mládež od 6 rokov, napriek tomu, že nebola povinná. Výnimkou mali byť vysoké

⁴⁷SNA, f. 209, 209-210-1.

⁴⁸SNA, f. 605, 605-22-1, organizačný rozkaz č. 25 z 28. 9. 1940.

⁴⁹Slovenský zákonník 1940, zákon č. 166/40 Sl. z.

⁵⁰Vojenský historický archív (VHA) Trnava, f. Ministerstvo národnej obrany (MNO) dôverné 1940 – 1942, šk. 9, č. j. 155 762, rozkaz č. 6 z 20. 2. 1940.

školy, kde odborná teoretická príprava budúcich brancov zostala v kompetencii armády.⁵¹ V rámci predvojenského výcviku sa v HM už v januári začal realizovať spojovací výcvik, a to pod vedením záložných dôstojníkov a poddôstojníkov, ale tiež prostredníctvom pravidelných rozhlasových relácií.⁵² Samotná realizácia brannej výchovy prostredníctvom HG však bola v tomto čase nereálna, o čom sa veľmi rýchlo presvedčili aj samotní predstavitelia režimu. Tak HG, ako aj HM, sa preto museli najprv sústrediť na vlastnú výstavbu a organizačné doformovanie, na výcvik a výchovu svojich funkcionárskych kádrov, ako aj inštruktorov brannej výchovy.⁵³

O značných medzerách vo vlastnej výchovnej a cvičiteľskej činnosti HM svedčí aj sťažnosť Zborového veliteľstva z februára 1940, podľa ktorej „väčšina vodcov stále vyplňuje schôdzky mechanicky telocvikom a prednáškami“.⁵⁴ Aby mala výchova v HM jednotný charakter, materiál, ktorým sa mali vyplňať schôdzky, sa pravidelne uverejňoval v časopisoch HM. Neboli to len všeobecné inštrukcie, metodické postupy výchovnej práce. Naopak, aby sa docielila jednotná výchova, usmerňovaná bola aj konkrétna obsahová stránka jednotlivých výchovných činností. Pričom sa dbalo na to, aby sa vyvážila tak stránka telesná, ako aj nábožensko-mravná a politická. Niekedy sa dokonca uverejňoval celý program práce na mesiac dopredu.

V sledovanom období sa však výchovná práca spojená s ideologickou indoktrináciou v HM len rozbiehala, zdokonalila sa až v neskoršom období. Jej cieľom mal byť poslušný, zbožný, národu a samostatnému štátu oddaný jedinec. Podľa smerníc vypracovaných už v tomto období mala byť politická výchova odstupňovaná podľa veku. Napríklad výchova vlčat v tejto oblasti sa mala sústrediť na osvojenie si základných poznatkov o významných postavách a udalostiach slovenských dejín, ktoré sa podľa ľudáckeho výkladu zaslúžili o „završenie tisícročného dejinného vývoja Slovákov“. A to najmä prostredníctvom hier, prerobovaných romantickým spôsobom vo forme rozprávky. V centre pozornosti ako nositelia najvyšších cností stáli predstavitelia ľudáckeho hnutia, najmä „zvečnený vodca“ A. Hlinka, ale tiež J. Tiso a V. Tuka. Cieľom bolo vyvolať v deťoch emocionálny zážitok, aby pochopili význam hrdinstva, obety a smrti za vlasť. Časopis *Stráž* k tomu napísal: „Dnes, keď všade víťazí jednotnosť, ucelenosť a priebornosť, potrebujeme pre národnú výchovu hry, ktorých hrdinovia sú nositeľmi týchto vlastností. Preto sme si vo vlčatstve vybrali na prvé miesto hry: jánošíkovci, hurbanovci a gardisti.“⁵⁵ Zároveň sa im mal vsugerovať pocit krivdy spáchanej v minulosti na slovenskom národe. Napríklad v súvislosti s rozborom hry *Hurbanovci* časopis *Stráž* napísal: „Že v hurbanovcoch, lebo vlčatá už iba tak oslovujeme, sa národné ctenie silne prebúdzajú, vidieť i z prípadov, pri ktorých sa posielajú pozdravy zahraničným bratom. Pri tomto slávnostnom akte porovná sa celonárodná minulosť s bolestnou prítomnosťou časti národa, ktorá sa dostala do starých tisícročných pút. Vo vlčatách prejaví sa pohoršenie nad krivdami páchanými na našich bratoch a zapáli sa v nich oheň bojovnosti, ktorá chce utláčateľom spravodlivo odplatiť.“⁵⁶ Staršie deti sa mali zasvätiť tiež do súčasnej politickej situácie. Na schôdzkach, okrem prednášok, mali rozoberať niektoré vybrané zákony a ľudácke heslá. Veľký dôraz sa mal v detstve kolektíve klásť na osvojovanie si vodcovského princípu. Vychovávať mládež týmto spôsobom malo mať veľký význam pre samotný predvojenský výcvik, ktorý bol vedený v duchu militarizmu. Napríklad hry na vojakov sa mali stať už súčasťou výchovy orlov. Aby sa upevnila disciplína a pocit vlastenectva, veľký akcent sa už v tomto období kládol na nácvik po-

⁵¹VHA Trnava, f. Hlavné vojenské veliteľstvo, šk. 128, č. j. 193 112.

⁵²VHA Trnava, f. MNO dôverné 1940 – 1942, šk. 9, č. j. 150 333, 151 293.

⁵³Bližšie pozri BAKA, I.: Spolupráca a vzťahy medzi Hlinkovou gardou a slovenskou armádou (1939 – 1941). In: *Vojenská história*, roč. 6, 2002, č. 1, s. 110-122.

⁵⁴HA Trnava, f. MNO dôverné 1940 – 1942, šk. 9, č. j. 155 762, rozkaz č. 6 z 20. 2. 1940.

⁵⁵*Stráž*, roč. 2, september – október 1939, č. 1-2, s. 25.

⁵⁶Tamže, s. 28.

chodových a národných piesní: Podľa časopisu *Stráž* mala byť hudba tiež dôležitým psychologickým faktorom pri vytváraní obrazu nepriateľa: „Pravda, piesne ostanú peknými pochoďovými piesňami, ak vhodnou psychologickou úpravou nevytvoríme v detskej duši pocity krivdy, utrpenia, ktoré prežili Slováci v „bratskom spolunažívaní s Čechmi.“⁵⁷ Tu treba povedať, že takýmto spôsobom permanentne vsugerovaný pocit krivdy mohol celkom logicky v mnohých prípadoch prerásť až do podoby trvalej kolektívnej nenávisti.

Ideologická príprava v HM sa vystupňovala najmä v období, na ktoré pripadol nejaký významný sviatok. Najviac však v marci, keď sa oslavovalo výročie vyhlásenia samostatnosti. Napríklad už v marci 1940 Zborové veliteľstvo HM zaradilo do programu práce vĺčať nácvik tzv. veľkej hry – *Gardista*. Jej cieľom bolo „vštepit’ do srdca každého vĺčaťa všetky šľachetné vlastnosti Hlinkovho gardistu“. V navrhovanej rozprave k tejto hre sa okrem iného hovorí: „Drahé vĺčaťá! Zaiste všetci poznáte gardistov. I vaši oteckovia a starší bratia sú gardistami. Do HG vstúpili ešte predvlni. Málokto z vás vie, ako a prečo vznikla HG. Povieť vám to: Bolo to dávno. Ešte žil náš zvečnený vodca Andrej Hlinka. Ten chodil často medzi ľuďmi rečniť. Hovoril im, že sú Slováci a že Slováci sami by si mali doma rozkazovať. Pomáhal im, ako len najlepšie vedel. To sa však neľúbilo našim neprajníkom, a preto rušili pokoj všade tam, kde rečnil Otecko A. Hlinka. Často veru pri takých rečiach i bitka nastala, lebo Slováci sa nechceli nechať premôcť od svojich nepriateľov. Preto, v dohode s našim Oteckom A. Hlinkom, terajší p. predseda vlády dr. Vojtech Tuka založil spolok, ktorý mal chrániť záujmy slovenského rodu, ktorý mal zamedziť, aby nepriatelia Slovákov nerozbíjali ľudácke schôdze. ... Gardisti si konali svoje povinnosti výborne. Keď niekto začal búriť ľud, chytili ho a pekne odvedli. Naši neprajníci boli bezmocní. Rozhodli sa, že musia obžalovať hlavného veliteľa Rodobrany Dr. Vojtecha Tuku. Tak i spravili. Dr. Vojtech Tuka bol nespravodlivo obžalovaný a odsúdený na 15 rokov do žalára. Rodobrana bola rozpustená....“⁵⁸ Oslavy výročia samostatnosti vyvrcholili 14. marca, kedy každá jednotka HM musela usporiadať vlastnú internú oslavu, spomienku tohto výročia, na ktorej mali kompetentní vodcovia rozobrať „vážnosť a rozhodnosť marcových dní 1939, ich význam pre dnešnú mládež, pre budúcnosť národa a pre dejiny Európy“.⁵⁹

Výchovná činnosť v HM, ako aj predvojenský výcvik, však nemali byť samoúčelné, vždy sa mali spájať s osvojovaním si celého radu iných praktických a teoretických skutočností, všeobecne potrebných pre život v spoločnosti. Význam sa prikladal spoznávaniu prírody a života v nej, deti mali byť zasväcované do diania v domácnosti, pripravované na život v kolektíve. V tejto súvislosti si deti mohli osvojiť celý rad zručností. Veľká pozornosť sa venovala športovej činnosti.⁶⁰ Svoj talent mohli deti rozvíjať tiež v iných oblastiach. Treba ešte dodať, že rozsah práce v HM sa mal pohybovať v rozmedzí dve až štyri hodiny týždenne.

Ideálna hodina mala vyzerať asi takto:

1. Otvorenie: Modlitbou, spevom /náboženským, národným/ pozdravom, vztýčením vlajky ...2 min.
2. Administratíva: kto chýba, vybrané príspevkov predplatného na časopis...3 min.
3. Cvičenie pre osvieženie: Poradový výcvik...10 min.
4. Heslo, zákon – niektorý bod, rozobratie. Rozprava o niektorom hrdinovi národného, náboženského života..., rozhovor s duchovným radcom na aktuálny problém...20 min.
5. Hra, cvičenie vyplývajúce z predchádzajúcej teórie...10 min.
6. Vlajka /nár., cirk./, signalizácia, orientácia, morzeovka ...10 min.

⁵⁷Tamže, s. 29.

⁵⁸SNA, f. 605, 605-19-6, rozkaz č. 7 z 20. 2. 1940.

⁵⁹VHA Trnava, f. MNO dôverné 1940 – 1942, šk. 9, č. j. 155 762, rozkaz č. 6 z 20. 2. 1940.

⁶⁰Bližšie pozri BUČKA, P.: História armádneho športu na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. Dizertačná práca.

7. Hra, cvičenie vyplývajúce z predchádzajúcej teórie....10 min.
8. Ručné práce, výroba náradia, hračiek, uzlov, stavba mostov, výzdoba izby...20 min
9. Spevy národné, náboženské, vlastné skladby, pochodové, táborové, kroje, zvyky...5 min.
10. Národné tance, výstupy, debaty, hry, pochody a pod....20 min.
11. Zatvorenie schôdzky: Modlitbou, spevom /nár., nábož, pokrikom, spustením vlajky, hymnou/⁶¹

V časopise pre vodcov HM – *Stráž* boli uverejňované aj ukážky prevedenia jednotlivých bodov programu. Do akej miery sa načrtnuté smernice skutočne v praxi realizovali, je však otáznne. Mnohé záviselo od iniciatívy samotných vodcov HM, ich oddanosti novému režimu a jeho ideálom.

Okrem pracovno-výchovných schôdzok mala mať každá jednotka HM vo svojom programe aj jednu hodinu týždenne telesnú výchovu. Aspoň raz za mesiac (v nedeľu alebo cez sviatok) sa malo telesnej výchove venovať celé odpoľudnie. Časopis *Stráž* v tejto súvislosti uverejnil v januári 1940 jednotlivé osnovy takýchto hodín. Ani tu nesmel v úvode chýbať rozbor „hesla dňa“ (napr. pozdrav Na stráž, Dr. Jozef Tiso, Slováci v Maďarsku) a povinná modlitba.⁶² Na ilustráciu uvádzam krátku prednášku, venovanú heslu Dr. Jozef Tiso: „Dr. Jozef Tiso je muž na svojom mieste. Takto to povedal zvečnelý vodca Slovákov Andrej Hlinka. Hlinka toto povedal s rozvahou a v tom vedomí, že ani on, ani nikto iný po ňom nebude musieť tento výrok opraviť, alebo zmeniť. náš pán prezident, Dr. Jozef Tiso, 52-ročný farár v Bánovciach nad Bebravou, zaslúžil si túto pochvalu. Pracoval a trpel za práva Slovákov pred r. 1918, trpel a pracoval za bývalej ČSR. Najťažšia úloha čakala na nášho terajšieho pána prezidenta v rušných a veľmi kritických dobách r. 1938, zvlášť ale v marcových chvíľach 1939, a potom v septembrových časoch 1939. Dr. Jozef Tiso mal všetky predpoklady na to, aby viedol Slovákov, ktorí ostali sirotami po smrti A. Hlinku. Dr. Jozef Tiso bol nám Slovákom utláčaným za bývalého režimu vodcom popri Hlinkovi a za autonómie našou dušou. Dňa 14. marca 1939 splnil Dr. Jozef Tiso odvekú túžbu Slovákov: byť samostatným štátom, byť pánmi vo vlastnom štáte. Pán prezident vynaložil všetko úsilie, aby túto túžbu splnil. Hlas národa ho volal. On za ním šiel. Dal národu k dispozícii svoje neobyčajné schopnosti, svoj voľný čas a svoje zdravie. Úsilie jeho bolo korunované úspechom. Dr. Jozef Tiso sa stal dňa 14. marca osloboditeľom Slovákov. Slováci dosiahli jeho pomocou samostatnosti, ktorú nám garantuje náš veľký sused so svojim vodcom Adolfom Hitlerom. Dr. Jozef Tiso dokázal ešte viac. Pripojil späť k Slovensku kraje, ktoré nám urval nenásytný Poliak. Bola to nadľudská práca. Národ je mu za to vďačný a na znak svojej vďačnosti udelil mu najväčšiu poctu, akú len občan štátu môže dosiahnuť, zvolil si ho jednoducho za svojho prvého prezidenta, za prvého občana oslobodeného slovenského štátu. Pán prezident je veľkým priateľom HM a sleduje nás a našu činnosť s nevšednou pozornosťou. My háemisti musíme mu byť za to verní a povďační v prvom rade a musíme dokázať, že jeho dôveru, ktorú v nás skladá, nesklameme. Buďme poslušní, aby sme dokázali, že celá slovenská mládež je dôstojnou časťou disciplinovaného šiku, ktorý stojí za pánom prezidentom. Cvičme sa a vzdelávajme sa, aby sme boli telesne spôsobilí a duševne pripravení v každú chvíľu splniť rozkaz pána prezidenta, ak by nám v budúcnosti rozkázal hájiť vydobytú slobodu...“⁶³ Tu možno len doplniť, že spôsob, akým tu bol Tiso vykreslený, sa nijako nevymykal obrazu, aký o ňom vytvárala oficiálna propaganda.

Začiatkom roku 1940 v *Stráži* vyšiel tiež chronologický program kultúrnej, osvetovej a sociálnej činnosti, ktorý mal byť pre každého vodcu pomôckou pri koncipovaní programu pracovno-výchovných a telovýchovných schôdzok na celý rok.⁶⁴ Veľká pozornosť sa tu mala

⁶¹SNA, f. 605, 605-22-1, pracovný rozkaz č. 3 z 21. 4. 1939.

⁶²Bližšie pozri tiež dokument č. 1 v prílohe.

⁶³*Stráž*, roč. 1, január 1940, č. 5, s. 138-139.

⁶⁴Bližšie pozri dokument č. 2 v prílohe.

venovať organizovaniu rôznych kurzov, zameraných na rozvoj telesných zručností, ale aj duševných schopností mladého človeka (napr. modelovanie, plávanie, lyžiarske, jazdecké, ovocinársko-zeleninárske, štepárske, chov dobytka a drobnej domácej zveriny, chovateľské, vlastivedné atď.), odporúčali sa tiež rôzne výlety a vlastivedné zájazdy, vychádzky do okolia. Zabudnúť sa nemalo ani na prednášky z histórie Slovenska, ktoré sa mali organizovať pri príležitosti výročia nejakej udalosti späté s bojom za národné práva Slovákov, s národno-buditeľskou činnosťou v 19. storočí, alebo s bojom za národnú samostatnosť, a to v súlade s oficiálnym výkladom týchto udalostí.

Práca v HM, podobne ako v predchádzajúcom roku, vyvrcholila počas letných prázdnin. Spolu sa uskutočnilo 20 táborov a 5 kolónií. Prázdniny tu trávilo aj prvých 100 príslušníkov nacistickej mládežníckej organizácie Hitler Jugend z Nemecka. Bol to jeden z prvých prejavov obojstrannej spolupráce.⁶⁵

Z hľadiska potrieb režimu bola veľmi dôležitá prezentácia HM na verejnosti. Na úrovni okresu ju mali na starosti výchovno-propagační referenti, ktorí sa starali tiež o šírenie propagandy medzi samotnými príslušníkmi HM. Ich úlohou bolo okrem iného propagovať (napríklad pomocou letákov) a zároveň dokumentovať činnosť HM, jej podniky, nástupy a pod. Tie sa mali potom vhodným spôsobom prezentovať na verejnosti (napríklad v časopisoch či výkladných skrinách HM).⁶⁶ Propagácii HM prikladali veľký význam aj najvýznamnejší predstavitelia štátu. Haemista, predávajúci politickú literatúru, zbierajúci odpadky, či liečivé byliny, poslúžil už v tomto období propagande, ako dôkaz uvedomelosti a oduševnenosti novej slovenskej mládeže, ktorá mala byť príkladom celej spoločnosti pri budovaní slovenskej samostatnosti. Ako som už naznačil, tomuto účelu slúžili najmä nespočetné ľudácke manifestácie, mítingy, oslavy, súčasťou ktorých boli aj slávnostné nástupy HG a HM. Veľkú mediálnu pozornosť si vyslúžila účasť vybraných jednotiek HM na oslavách menín svojho krajiniského vodcu a predsedu vlády Dr. Vojtecha Tuku 23. apríla 1940. Ich súčasťou bol aj slávnostný pochod HM bratislavskými ulicami. HM tak vlastne asistovala tiež pri šírení kultu osobnosti vtedajšieho režimu. Výstižný bol v tejto súvislosti tiež spôsob, akým po prehliadke oslávenca, v mene HM, pozdravil „malý orlíček Otokár Gondoš“, ktorý okrem iného povedal: „...V mene vlícat, orlov a junákov celého Slovenska sľubujeme vám, že Hlinkova mládež vždy bude kráčať vo vašich stopách a bude verná Bohu, národu a vám!“⁶⁷

Vrcholom dovtedajšej činnosti HM boli „Dni Hlinkovej mládeže“ 8. – 10. júna 1940, ktoré mali byť dôkazom rýchleho etablovania sa tejto organizácie v spoločnosti po 14. marci. Pre HM boli tiež príležitosťou prezentovať výsledky svojej dovtedajšej práce. V rámci osláv sa preto uskutočnili preteky v stavbe stanov, v uzlení, vo varení a v signalizácii. Fyzickú zdatnosť haemistov mali preveriť ľahkoatletické preteky. Bolo to prvé oficiálne športové záporenie v radoch HM. Vrcholom osláv bola nedeľa 9. júna. Program otvorila oficiálna bohoslužba, po ktorej nasledoval „slávnostný sľub vernosti Bohu, národu a štátu“ nastúpenej HM do rúk prezidenta J. Tisu pred budovou Slovenského národného divadla. Vrcholom bol pochod HM bratislavskými ulicami. Atmosféru dotvárali trubači na čele defilujúcich prúdov, vybavení fanfárami, poľnicami, flautami a bubnami, ktoré si HM zaobstarala podľa vzoru svojich rovesníkov z nacistických Hitler Jugend.⁶⁸ Na tribúne im tleskala kompletná vládna garnitúra na čele s prezidentom J. Tisom a predsedom vlády V. Tukom. Súčasťou oficiálnych osláv bolo tiež predstavenie v Slovenskom národnom divadle *Chlapci na stráži* od J. Debnára⁶⁹, ale tiež výstava organizovaná v priestoroch Spolku slovenských umelcov na Šafárikovom námestí. Vysta-

⁶⁵SNA, f. 605, 605-19-7.

⁶⁶Stráž, roč. 1, november – december 1940, r. 3-4, s. 82.

⁶⁷HG, HM a Rodebrana skladá hold Dr. Vojtechovi Tukovi. In: Slovák, 24. 4. 1940, s. 3.

⁶⁸SNA, f. 605, 605-22-1, rozkaz č. 17; VHA Trnava, f. MNO dôverné 1940 – 1942, šk. 9, č. j. 155 762, rozkaz č. 6 z 20. 2. 1940.

⁶⁹Pseudonym Janka Borodáča.

vené tu boli haemistické časopisy, kalendáre, knihy, plagáty, letáky, rozkazy, makety táborov, ale tiež ručné práce. Dominovali obrázky a fotografie zo života HM, ktorých tu bolo vystavených vyše 500. Celú akciu mohutne podporila dobová tlač a rozhlas, ktoré slávnostne oznámali, že „9. júna ...pred našimi zrakmi, radosťou plesajúcimi, videli sme v sprievode na uliciach hlavného mesta Slovenskej republiky tisíce a tisíce našej mládeže, verne oddanej Hlinkovmu kultu.“⁷⁰

Možno konštatovať, že v sledovanom období sa organizácia Hlinkovej mládeže pomerne rýchlo etablovala v novo sa tvoriacom politickom systéme. Ako jeden z oporných pilierov ľudáckeho režimu sa od začiatku stala prostriedkom glajchšajtovania slovenskej spoločnosti. A to aj napriek tomu, že v konečnom dôsledku MH nebola povinná. V sledovanom období HM ešte nebola úplne organizačne a ani personálne dobudovaná. Doriešená nebola ani otázka povinného členstva, ani jej zapojenie do systému brannej výchovy (k tomu došlo až v roku 1943). Jej konkrétna podoba sa postupne dobudovala v neskoršom období. Činnosť HM vyvrcholila po vypuknutí SNP, keď sa jej členská a funkcionárska základňa stala, okrem iného, jedným z prostriedkov na vytváranie ozbrojených zložiek represívneho aparátu okupačného režimu.

I. BAKA: ENTSTAND, ORGANISATION UND TÄTIGKEIT DER HLINKAS JUGEND (HLINKOVA MLÁDEŽ) IN DEN JAHREN 1938 – 1940

Nach der Autonomieerklärung am 6. Oktober 1938 kam es in der Slowakei zum raschen Verfall der parlamentarischen Demokratie. Zur Macht kam die Slowakische Volkspartei Hlinkas (Hlinkova Slovenská ľudová strana, HSLS), die die Schwächung der Republik nach München ausnützte und in der Slowakei anfang, das Regime der einzelnen politischen Partei aufzubauen. Zu den wichtigsten Machtinstrumenten des neuen Regimes gehörte vom Anfang an auch die Wehrorganisation mit faschistischen Zügen Hlinkas Garde (Hlinkova garda, HG). Ihr Einfluß wuchs besonders nach der Abschaffung aller anderen Konkurrenzorganisationen. Hlinkas Jugend (Hlinkova mládež, HJ), ein Bestandteil dieser Wehrorganisation, sollte Kinder und Jugendliche im Alter von 6 – 19 Jahre vereinigen. HJ gliederte sich dabei in drei Abteilungen, in die Kinder und Jugendliche nach dem genauen Alter eingeteilt sein sollten: 1. Wölflein (vlčatá) – 6 bis 11 Jahre alt, 2. Adler (orly) – 11 bis 16 Jahre alt, 3. Burschen (junáci) – 16 bis 19 Jahre alt. Der „Bursche“ konnte zur HG zum 31. Dezember des Jahres, in dem er den Alter von 19 Jahre erreichte, übertreten.

Da die HJ von Anfang an in enger Mitwirkung mit HSLS gebaut wurde, die ideologische Vorbereitung war auch ein Bestandteil ihrer Erziehungs- und Vorturnertätigkeit. Großer Wert wurde auf die Religionsvorbereitung gelegt. Das Ziel sollte ein gehorsames, frommes, dem Volk und selbstständigem Staat ergebendes Individuum sein. In HJ war aus diesem Grund schon im Jahre 1939 nach dem Vorbild ähnlicher Organisationen in Deutschland oder Italien das Führer-Prinzip eingeführt. Die Vertreter der Organisation Hlinkas Jugend (HJ) unterstützten von Anfang an die Idee der engen Zusammenarbeit mit der Schule. Viele Lehrer wurden, oft unter Druck gesetzt, Funktionären der HJ. Aus dem Gesichtspunkt der Organisation und ihres Aufbaues war das Gesetz vom 4. Juli 1940 wichtig, laut dem sie selbständig und vom HG unabhängig wurde, als auch die Anordnung aus September 1940, als sich die Türen auch für die Organisierung der Mädchen öffneten.

Man kann feststellen, dass in dem nächsten Zeitabschnitt die Organisation Hlinkas Jugend sich in dem neuen politischen System relativ schnell etablierte. Als ein von den Stützfeilern des Regimes der Volkspartei wurde sie von Anfang an zum Mittel der Gleichschaltung der slowakischen Gesellschaft. Und zwar trotz der Tatsache, dass die Mitgliedschaft nicht pflichtmäßig war. In dem untersuchten Zeitraum war HJ weder organisatorisch noch personell ganz aufgebaut. Ungelöst blieb noch die Frage der pflichtgemäßen Mitgliedschaft, als auch die Einschaltung der HJ ins System der Wehrziehung (dazu kam es erst im Jahre 1943). Die Organisation bekam ihre konkrete Gestalt erst später. Die Tätigkeit der HJ gipfelte nach dem Ausbruch der Slowakischen Nationalaufstandes, als Ihre Mitglieder und Funktionäre – außer anderem – zur Grundlage bei der Ausbildung der bewaffneten Einheiten des Repressivapparates des Besatzungsregimes wurden.

⁷⁰Radostná nedľa Bratislavy. In: Slovák, 11. 6. 1940, s. 3; Idú krásne dni HM. In: Slovák, 8. 6. 1940, s. 5.

PRÍLOHA

Dokument č. 1

A. Osnova hodiny pre miestnosti, ktoré nie sú vybavené náradím, alebo majú iba nedostatočné náradie

Táto hodina je určená pre oddelenie vlčat a nižší stupeň oddelenia orlov-skautov. Veľmi výhodne ju možno použiť i pre vyššie oddelenie i tam, kde máme náradie v miestnosti.

Trvanie: 60 minút. Celú hodinu sa cvičí spoločne (telesne vyvinutí i slabší).

I. Úvod:

1. Nástup, zistenie prítomnosti, hlásenie.
2. Modlitba.
3. Pozdrav „Na stráž“ a heslo dňa, na pr. Dr. J. Tiso. Slováci v Maďarsku (najviac 3 minúty)
4. Cviky pre oživenie nervovej sústavy.
5. Cviky pre ukáznenosť a opanovanie pohybu.
6. Cviky rúk.
7. Cviky nôh. (bod 6-7 možno prevádzať súčasne.)
8. Cviky šije.
9. Cviky trupu (práca: jedny svaly sa naťahujú, druhé, ktoré majú opačnú funkciu, sa skrčujú).

Trvá spolu 20 minút.

II. Hlavná časť:

1. Cviky trupu bočné (pohyb trupu vpred a vzad).
2. Cviky rovnováhy na zemi a na náradí.
3. Visy a cviky vo visu.
4. Cviky pozornosti a pamäti.
5. Krátky boj, tanec, hra loptou.
6. Cviky trupu (opačne, ako pod bodom I. (9)).
7. Beh, hra v behu.
8. Cvičenie trupu (opäť iné, ako pod bodom I. 9. a II. 6.).
9. Skoky voľné a miešané (jednoduché a násobené).

Trvá spolu 30 minút.

III. Zakončenie:

1. Poradové
2. Pochod so spevom
3. Modlitba a pozdrav „Na stráž!“

Trvá spolu 10 minút.

B. Osnova hodiny pre miestnosti vybavené náradím

Táto hodina hodí sa pre vyššie oddelenie orlov-skautov a pre oddelenie junákov. Nedoporučuje sa pre oddelenie vlčat a nižšie oddelenie orlov-skautov. Obe hodiny, predchádzajúca i táto, musia byť brané do programu týždenných hodín u vyššieho oddelenia orlov-skautov a u oddelenia junákov striedavo.

Trvanie 60 minút.

I. Úvod (cvičí sa spoločne so silnejšími a slabšími):

1. Nástup, zistenie prítomnosti, hlásenie (2. min.).
2. Modlitba (1 – 2 min.).
3. Pozdrav „Na stráž!“ a heslo dňa (3 min.).
4. Rozcvičenie (3 – 4 min.).

Trvanie spolu 10 min.

II. Hlavná časť:

1. Prostné (8 – 10 minút, cvičia sa spoločne).
2. Takzvaný bod nárad'ový (20 minút, cvičí sa po družinách).
3. Nápravno-zábavná vložka (8 – 10 minút, cvičí sa spoločne).

Trvanie spolu 35 – 40 min.

III. Zakončenie (cvičí sa spoločne s vyvinutými i menej vyvinutými):

1. Poradové (5 – 10 minút).
2. Pochod so spevom (3 minúty).
3. Modlitba a pozdrav „Na stráž!“ (1 – 2 min.).

Trvanie spolu 10 minút.

Stráž – orgán vodcov a pracovníkov Hlinkovej mládeže, január 1940, r. 1, č. 5, s. 136-137.

Dokument č. 2

Chronologický program kultúrnej, osvetovej a sociálnej činnosti

(Pripomenieme Ti, čo máš alebo čo môžeš robiť popri pracovne-výchovných a telovýchovných schôdzach, príp. čo môžeš do nich vložiť.)

I. j a n u á r:

1. divadelné predstavenie (z Vianoc),
2. 3. január (spomienka na zatvorenie prof. dr. V. Tuku),
3. kurz rečový,
4. kurz vlastivedný (dej., zem., obč. náuka),
5. kurz prvej pomoci i CPO,
6. kurz modelovania,
7. kurzy lyžiarske,
8. kurz jazdecký (iba ak je krytá jazdiareň),
9. propagačne chovateľský kurz a kurz cieľovitého kŕmenia,
10. 12. I. 1856 zomrel L. Štúr,
11. 15. I. 1813 zomrel A. Bernolák,
12. 29. I. 1849 zlapali liptovských národovcov a odviekli na rozkaz Gärgeyov do Debrecína.

II. f e b r u á r:

1. 14. II. 869 zomrel sv. Cyril,
2. veselá besiedka k fašiangom,

3. kurz rečový,
4. kurz vlastivedný,
5. kurz modelovania,
6. kurz lyžiarsky,
7. kurz jazdecký (iba ak je krytá jazdiareň),
8. kurz chovu dobytka a drobnej domácej zveriny,
9. kurz daňový a poisťovania (sociálneho, živelného, dobytkárskeho).

III. m a r e c:

1. oslava 14. marca (deň vzniku Slovenskej republiky),
2. 19. marca, sv. Jozefa; meniny pána prezidenta,
3. spomienka na padlých gardistov a hlínkovcov,
4. vlastivedné zájazdy, prípadne len vychádzky: roľníkova jamná práca, les sa zobúdzá, . . . ,
5. kurz pre rastlinnú výrobu,
6. kurz vlastivedný,
7. kurz modelovania,
8. kurz jazdecký.

IV. a p r í l:

1. 6. IV. 1875 maďarská vláda zatvorila Maticu slovenskú,
2. 14. IV. 1849 zomrel J. Hollý,
3. 23. IV. sv. Vojtecha, – meniny kraj. vodcu HM,
4. divadlo, akadémia k Veľkej noci,
5. kurz modelovania,
6. kurz jazdecký,
7. výcvik poplachovej a hlásnej služby,
8. vlastivedný zájazd (hosp., príp. zemepisný, atď.),
9. vychádzka na pamätné miesta,
10. miestny deň HM,
11. kurz štepársky.

V. m á j:

1. spomienková slávnosť Štefánikova a národná púť na Bradlo,
2. kurz modelovania,
3. kurz jazdecký,
4. kurz plavecký (s kurzom prvej pomoci),
5. výlety a vlastivedné zájazdy,
6. návštevy hospodárskych školiek,
7. vychádzky do poľa (kvitnutie – zranie),
8. Deň matiek,
9. okresný deň HM.

VI. j ú n:

1. 2. VI. 1906 posl. F. Juriga žiadal v maďarskom sneme gymnáziá pre Slovákov; maď. poslanci vykriekli: „Slučky vám na krk patria!“,
2. akadémia (koniec školského roku),
3. kurz modelovania,
4. kurz jazdecký,
5. kurz plávania,
6. vlastivedné vychádzky a výlety,
7. kurz ovocinársko-zeleninársky,
8. oblasťný deň HM,
9. deň propagácie Slovenska (jeho krás prírodných),
10. výstava slovenskej knihy.

VII. j ú l:

1. 4. júl 1880 sa narodil br. Kraj. vodca prof. dr. Tuka,
2. kurzy pre vodcov a vodkyne vlčat,
3. kolónie vlčat,
4. kurzy pre vodcov, orlov, skautov, junákov,
5. tábory orlov a skautov,
6. kurz pre vodcov inštruktorov,
7. kurz pre vodcov organizátorov,
8. tábory pracovné,
9. tábory junákov (putovné a pohyblivé),
10. kurz varenia (v tábore, v kolónii),
11. deň zahraničných Slovákov,
12. vlastivedné a hospodárske zájazdy, výlety a vychádzky.

VIII. a u g u s t:

1. 1. – 8. ako v mesiaci júli,
2. 19. VIII. 1845 začali vychádzať „Slovenské nár. noviny“ a „Orol Tatranský“,
3. spomienková oslava A. Hlinku a národná púť do Ružomberka (16. VIII.),
4. štafetový beh HM s prst'ou z rozličných častí Slovenska na hrob Vodcov,
5. vlastivedné a hospodárske vychádzky, výlety a zájazdy,
6. dožinkové slávnosti.

IX. s e p t e m b e r:

1. akadémia počiatkom školského roku,
2. oslava Hlinkových narodenín (27. IX. 1864),
3. miestne kurzy pre činovníkov HM (vodcov družín a čiat),
4. kurz modelovania,
5. výstavky obilia.

X. o k t ó b e r:

1. oslava autonómie (6. X.),
2. 13. X. 1887 sa narodil prezident dr. Tiso,
3. 20. X. 1848 v Leopoldove popravený slovenský dobrovoľník Šulek,
4. 26. X. 1848 popravený slovenský dobrovoľník Holuby,
5. 27. X. 1907 strieľanie na nevinných Slovákov, vražda v Černovej,
6. 18. X. 1888 narodil sa Martin Rázus,
7. kurz vlastivedný,
8. kurz modelovania,
9. výlety a zájazdy vlastivedné a hospodárske,
10. Deň sporivosti,
11. kurz rečový,
12. výstava ovocia.

XI. n o v e m b e r:

1. národná púť k hrobom slovenských dejateľov,
2. ozdoba a pieta pri opustených hroboch,
3. kurz rečový,
4. kurz modelovania,
5. kurz vlastivedný,
6. výlety, vychádzky a zájazdy vlastivedné a hospodárske,
7. kurz jazdecký,
8. hospodársky kurz triedenia, morenia, hospodárskeho staviteľstva,
9. kurz divadelnícko-režisérsky.

XII. d e c e m b e r:

1. akadémia k Mikulášovi,
2. 15. XII. 1875 K. Tisza povedal v sneme: „Slovenského národa niet“,
3. akadémia (divadlo) k Vianociam,
4. kurz rečový,
5. kurz modelovania,
6. kurz vlastivedný,
7. kurz lyžiarsky,
8. kurz jazdecký,
9. kurz horolezecký,
10. kurz domáceho účtovníctva,
11. kurz varenia.

Stráž, február – marec 1940, r. 1, č. 6-7, s. 198-200.